

Strategi för skogsnäringen i Östergötland

Innehåll

Förord	3
1. Förutsättningar	4
1.1 Region Östergötland och skogsnäringen – varför en regional strategi?.....	4
1.2 Skogen i Östergötland.....	4
2. Målbild 2030.....	6
3. Strategier för att nå Målbild 2030.....	8
3.1 Öka kunskapen om skogens och skogsnäringens betydelse på alla nivåer i samhället.	8
3.2 Skapa plattform för dialog, samverkan, kunskapsuppbyggnad, innovation och affärsutveckling	8
3.3 Stödja samarbeten mellan forskning och företag för att utveckla och marknadsföra biobaserade material, biobaserade produkter och bioenergi	8
3.4 Säkra kompetenser och kompetensförsörjning inom skogsnäringen.....	8
4. Användningen av skogen som råvara	10
4.1 Värdekedjan för skog.....	10
4.3 Aktörer i skogsnäringen	12
4.4 Befintliga och nya användningsområden för skogsråvara	15
4.4.1 Flera ekosystemtjänster	15
4.4.2 Papper, kartong och förpackningar.....	15
4.4.3 Trä i byggnader och byggnation.....	16
4.4.4 Trä till möbler, snickerier och inredning	16
4.4.5 Bioenergi, nya material och produkter	17
4.4.6 Bioraffinaderi för storskalig produktion	17
5. Vägen framåt.....	18

Förord

Att vi har mycket skog i Sverige, som brukas på ett hållbart sätt, är en viktig resurs för att klara den gröna omställningen till ett cirkulärt och biobaserat samhälle. Detta inte minst med tanke på den utmaning som klimatomställningen för med sig. Insikten om att vi behöver ställa om från ett fossilberoende till ett biobaserat samhälle fördjupas allt mer, och signalerna från regering och riksdag om att detta är prioriterat är mycket tydliga. Kunskap, företagande, innovationskraft och investeringar krävs när omställningen ska ske.

I referensgruppen, som medverkat i framtagandet av strategin har följande personer funnits med:

Göran Gunnarsson, TSN, Region Östergötland
Bengt Nordström, TSN, Region Östergötland
Torgil Slatte, TSN, Region Östergötland
William Jonsson, TSN, Region Östergötland
Per-Arne Larsson, TSN, Region Östergötland
Margareta Öhrn, BillerudKorsnäs
Fredrik Munter, Holmen Skog
Tomas Nord, Linköpings universitet
Anna Åman, LRF Östergötland
Madeleine Söderstedt Sjöberg, Länsstyrelsen Östergötland
Anna Hamilton, Skogsstyrelsen Östergötland
Helene Oscarsson, Vreta kluster
Peter Karlsson, RU, Region Östergötland
Madeleine Larsson, Sweco

Även om det är östgötaslätten som oftast symboliserar Östergötland i platsmarknadsföringen, så består i själva verket stora delar av Östergötland av skogsbygd. Den landskapsbilden hjälper oss att förstå Östergötlands utveckling, historiskt, idag och kanske i framtiden. Den påverkar människor i hur man bor, vad man arbetar med och hur man rör sig till utbildningar, arbetsplatser och fritidsliv.

Att skogen och skogsnäringen är en viktig resurs är självklart, men på vilket sätt har det funnits anledning att förtydliga. Den här strategin är ett sätt att fördjupa kunskapen om skogsnäringens frågor, och en hjälp att delta i regionala samarbeten utifrån en stabil grund.

Uppdraget att ta fram strategin kommer från Trafik- och samhällsplanerings-nämnden i Region Östergötland. Nämnden beslutade i augusti 2017 att ge Ledningsstaben/ Regional utveckling uppdraget att fram till sommaren 2018 ta fram ett förslag till strategi. Som stöd till tjänstemannasekretariatet utsågs en referensgrupp med fem ledamöter från nämnden och sex externa personer från forskning, myndigheter och skogsbranschen. Som externt konsultstöd engagerades Sweco. Dessutom har god hjälp lämnats av Vreta kluster, som har fungerat som huvudsaklig arena för arbetet.

Göran Gunnarsson
Ordförande
Trafik och samhällsplaneringsnämnden

1. Förutsättningar

1.1 Region Östergötland och skogsnäringen – varför en regional strategi?

Skogsnäringen är en viktig del av bioekonomin i Östergötland och ingår i arbetet med strategin för smart specialisering (ett EU-begrepp som handlar om att identifiera regionens styrkeområden och styra resurser till att förstärka utvecklingen där). Bioekonomin uppskattades år 2014 stå för ca 7 procent av Sveriges totala förädlingsvärde och ca 23 procent av den totala varuexporten. Ungefär två tredjedelar av det totala förädlingsvärdet inom bioekonomin utgår från skogsråvaran, ett förhållande som är ungefär detsamma i Östergötland. Tillverkning av pappersmassa, papper, kartong eller sågade trävaror är viktiga delar av regionens näringsliv och export, och andelen trä som material i byggnader och byggande ökar. I Östergötland finns det kunnande, företag och utvecklingsvilja, som med rätt förutsättningar kan fortsätta att vara en viktig del av länets hållbara tillväxt. Långsiktigt behöver också förutsättningar skapas, som gör att nya produkter tas fram för nya marknader där behoven finns men där lösningarna ännu inte är etablerade eller är konkurrenskraftiga. Också här kan Östergötland bli framstående.

Starten för arbetet med skogsnäringstrategin var den handlingsplan för bioekonomin i Östergötland, som togs fram under 2016 och 2017. Slutsatserna i handlingsplanen är att skogen kan bidra till bland annat ökat samhällsvärde och en omdaning av en hållbar ekonomisk utveckling om vi:

- flyttar insatserna i värdekedjan till högre nivåer, dvs. ökar förädlingsvärdet,
- utvecklar nya värdekedjor för den skogsbaserade biomassan, t.ex. nya material och produkter eller nya användningsområden för restströmmar, och
- skapar förutsättningar för ett storskaligt bioraffinaderi i Östergötland

Klarar vi det så kommer vi i Östergötland i framtiden ha en skogsnäring, vars utveckling integreras med andra näringar och industrier och därmed skapar mer värden än den gör idag. Skogsnäringen blir grunden för en hållbar tillväxt, samtidigt som det kan leda till att vi påskyndar en omställning till ett resurseffektivt och grönt samhälle. Den här skogsnäringstrategin handlar om det.

Denna strategi för skogsnäringen syftar till att låta skogen vara en viktig resurs för ett växande näringsliv i Östergötland, som lockar företag och kompetens och som bidrar till att vi både är och uppfattas som en attraktiv region.

Strategin för skogsnäringen ska komplettera och förstärka andra regionala planer, program, strategier och samarbeten. Överlappningar mellan planeringsområden ger goda möjligheter att samordna insatser. I många fall är kopplingarna tydliga och enkla att göra, i andra fall är strategin en bra utgångspunkt för dialog och olika typer av samarbeten.

Vilken aktör som har störst rådighet för frågor om skogen varierar. Kan strategin fungera som ett stöd för dialog och samverkan i regionen är mycket vunnet.

1.2 Skogen i Östergötland

Den totala landarealen i Östergötland är 1 035 000 ha, varav 65 procent är skog. Den största delen av skogen är produktiv, men det finns också improduktiv skog och skog som av andra skäl inte är tillgänglig för produktion. Naturvårdsområden, naturreservat, nationalparker, biotopskydd och naturvårdsavtal återfinns både inom produktiv och inom improduktiv skogsmark. Utöver det formella skyddet så skyddas också skog frivilligt av skogsägarna, exempelvis genom miljöcertifiering, som idag kräver att minst 5 procent av den produktiva skogen

Foto: Holmen AB, Shutterstock

på en skogsfastighet skyddas. De frivilliga avsättningarna är dock ofta större än så.

Skogen har många olika typer av ägare. De stora bolagen är enskilt mest synliga, men ett stort antal är privata skogsägare med relativt sett mindre fastigheter.

För drygt hundra år sedan hade det skett en omfattande avskogning i Sverige, som en följd av industrialisering och en snabbt växande sågverksindustri. Något måste göras och i och med en ny skogsvårdslag år 1903 skedde en vändning av utvecklingen för att trygga den framtida virkesförsörjningen. Sedan dess har Sveriges skogsvolum fördubblats, och den fortsätter att växa. Under ett år växer skogen i Östergötland med ca 5 miljoner kubikmeter, varav ca 4 avverkas. Det betyder att virkesförrådet ökar för varje år. Att det finns en nettotillväxt i skogen är en av förutsättningarna för hur skogen ska kunna fungera som resurs på det sätt som den här strategin vill framhålla.

Total landareal	1 035 000 ha
Skog	673 000 ha
Produktiv skog	90 procent
Virkesförrådet	112 miljoner m ³
Årlig avverkning	4 miljoner m ³
Årlig tillväxt	5 miljoner m ³
Privatägd skog	63 procent
Skog ägd av privata bolag	20 procent
Skog ägd av stat, kommuner, kyrka eller liknande	17 procent
Antal brukningsenheter	6 965
Antal skogsägare	10 284
Andel kvinnliga skogsägare	38 procent
Medelfastighetens storlek	59 procent

Skogen ska samtidigt tillgodose skogsnäringens behov av råvara, garantera tillgången till ett antal andra viktiga ekosystemtjänster och värna om den biologiska mångfalden, dvs. användningen av skogen ska vara ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbar.

Därför är skogen omgärdad av ett antal lagar, regler och förhållningssätt, som bygger på den kunskap vi har idag. Men eftersom skogen brukas i cykler som är 50–100 år eller längre måste det ingå i förutsättningarna att de principer som formuleras idag kanske inte alltid överensstämmer de som kommer att råda i framtiden. Förändringar i hur skogen sköts och brukas som görs idag kommer inte att märkas i landskapsbilden förrän om många år.

Den svenska skogsvårdslagen anger att skogen ska brukas, nyttjas och skötas så att den både tillgodoser produktionsmål och miljömål. Om detta finns det en stor enighet. Det finns också en samsyn om betydelsen av det enskilda ägandet, där ledordet är frihet under ansvar. Med ett ansvarsfullt ägande, spritt på sinsemellan mycket olika skogsägare, ökar förutsättningarna för mångfald och diversitet i brukandet av skogen. Så länge det finns en samsyn kring de grundläggande värderingarna kring skogen så är mångfalden bra, eftersom ingen enskild skogsaktör sitter ensam på hela sanningen om framtiden. Det viktiga är att viljan finns att medverka till ett gemensamt lärande och agerande för att hantera skogsnäringens utmaningar.

Det är en utmaning att skapa en utvecklingsmiljö för skogsnäringen i Östergötland, där produktionsintressena inte kolliderar med intressen av biologisk mångfald och om föreställningarna om vad som är ett hållbart skogsbruk. Här behövs en djupdykning i kunskapsläget, för att på så sätt förstå bättre varför olika debattörer hamnar i så skilda slutsatser. Ett sätt att bidra till att dialogen blir konstruktiv är att enas om en gemensam målbild och strategierna för att nå den.

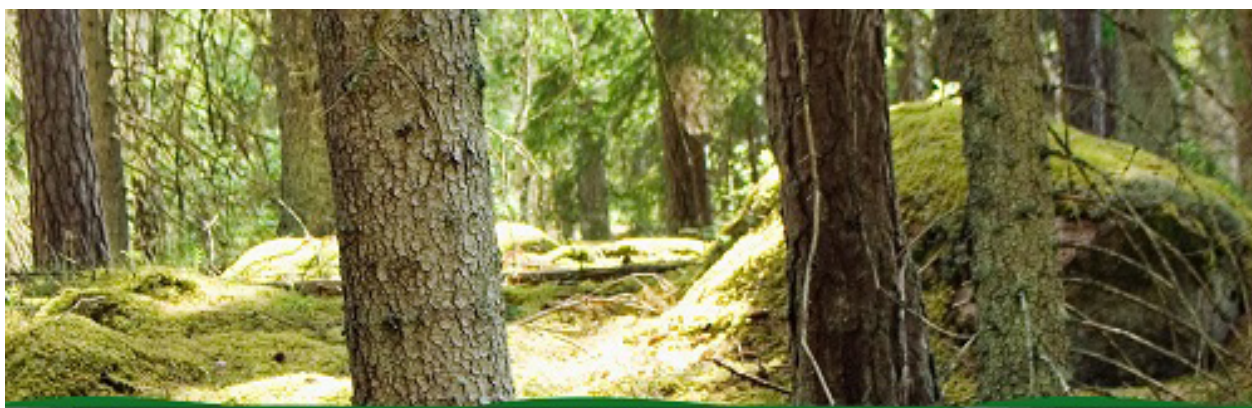

Foto: LRF Östergötland

2. Målbild 2030

Skogen växer långsamt. Ska man följa och påverka utvecklingen måste man ha tålamod; i många fall är det produktionscykler som löper över flera generationer. Vill man ändå agera nu så går det att skapa goda förutsättningar för framtiden. I arbetet med den regionala

strategin för skogsnäringen har en målbild formulerats för år 2030. Målbilden anger i fyra punkter saker som då bör vara på plats, för att skogen och skogsnäringen i Östergötland ska må bra och ha goda förutsättningar att utvecklas.

1. År 2030 finns det i Östergötland en stor och utbredd kunskap om skogens betydelse för ett hållbart samhälle.

2. År 2030 samverkar företag i Östergötland, som arbetar med skogsråvara, för att kontinuerligt hitta vägar att öka förädlingsvärde och lönsamhet.

3. År 2030 ligger Östergötland i framkant, när det gäller utveckling och användning av material, produkter och tjänster i den skogs-baserade delen av den biobaserade ekonomin.

4. År 2030 är kompetens och kompetensförsörjning inom skogsnäringen i Östergötland säkrad.

Foto: LRF Östergötland

3. Strategier för att nå Målbild 2030

För att hantera nå Målbild 2030 har **fyra strategier** formulerats:

3.1 Öka kunskapen om skogens och skogsnäringens betydelse på alla nivåer i samhället.

Med tanke på skogens betydelse för den nödvändiga gröna omställningen av samhället bör kunskapen om skogsnäringens förutsättningar bli större och omfattas av fler, också en bred allmänhet. Det är viktigt att det i Östergötland växer fram en faktabaserad samsyn på hur skogen är en resurs för den gröna omställningen av samhället och om skogsnäringens roll i detta. Kunskaps-spridning kan ske genom folkbildning och utbildning, på alla nivåer. Som så mycket annat läggs en viktig grund för framtiden hos barnen i skolan.

Också skogsnäringen kan tas i anspråk i mycket högre utsträckning än vad som är fallet nu, t.ex. genom att på ett bredare sätt visa hur skogen tar vägen genom värdekedjan till de produkter och tjänster som människor möter. Skogsägarna kan också se till att det är möjligt och enkelt att komma ut i skogen, för bästa sättet att få människor intresserade av att lära sig mer är att få fler att vistas i den.

3.2 Skapa plattform för dialog, samverkan, kunskapsuppbyggnad, innovation och affärsutveckling

En samlade arena behövs för skogsnäringen i Östergötland, en plattform för samverkan, innovation och affärsutveckling. Arenan ska vara en plats där nätverkande, samarbeten och affärsutveckling sker i samspel mellan forskning, offentlighet och skogsnäring.

Med plattformen som bas kan aktörer i Östergötland också delta i nationella och internationella nätverk och samarbeten med fokus på omvärldsbevakning och vidareutveckling av skogsnäringen. Man deltar av eget intresse, men bidrar samtidigt till den gemensamma kunskapsuppbyggnaden.

3.3 Stödja samarbeten mellan forskning och företag för att utveckla och marknadsföra biobaserade material, biobaserade produkter och bioenergi

Behovet är stort av biobaserade material, biobaserade produkter och bioenergi. Forskning och utveckling pågår, men många av de nya alternativen är ännu inte konkurrenskraftiga på marknaden. Utvecklingen behöver gå snabbare för att kunna möta de växande klimatutmaningarna. För detta krävs ett väl fungerande stödsystem för forskning, innovation och utveckling.

Skogsnäringen är en del av den cirkulära och biobaserade ekonomin och där finns det de närmaste åren både ett stort intresse och resurser att avropa till utvecklingsprojekt. För att få tillgång till de resurserna måste fungerande samarbeten byggas upp mellan akademi, offentlighet och företag.

Ett konkret och näraliggande exempel är det ökande intresset för användningen av trä i byggnation. Här kan ett tydligt mål, t.ex. att andelen trä i nybyggnation i Östergötland år 2030 ska vara minst 50 procent, vara pådrivande och relativt enkelt att samlas kring.

3.4 Säkra kompetenser och kompetensförsörjning inom skogsnäringen

Precis som många andra branscher finns det en risk att den kompetens som skogsnäringen behöver till viss del kommer att saknas. Det gäller kompetens på alla nivåer, från arbetet i skogen till spetsforskning och affärsutveckling. För att skogsnäringen ska fortsätta utvecklas behöver det finnas människor till alla dessa uppgifter.

Behovet av personer med rätt kompetens kan lösas genom inflyttning och med utbildning. Det går också att bredda rekryteringsbasen, bland annat genom satsningar på jämställdhet och integration. Alla lösningarna behövs, men för att det ska fungera måste det finnas en fungerande matchningsfunktion, där skogsnäringen kan synliggöra sina behov och där samhället kan ta stöd när utbildnings- och introduktionsinsatser planeras.

Foto: Holmen AB, Shutterstock

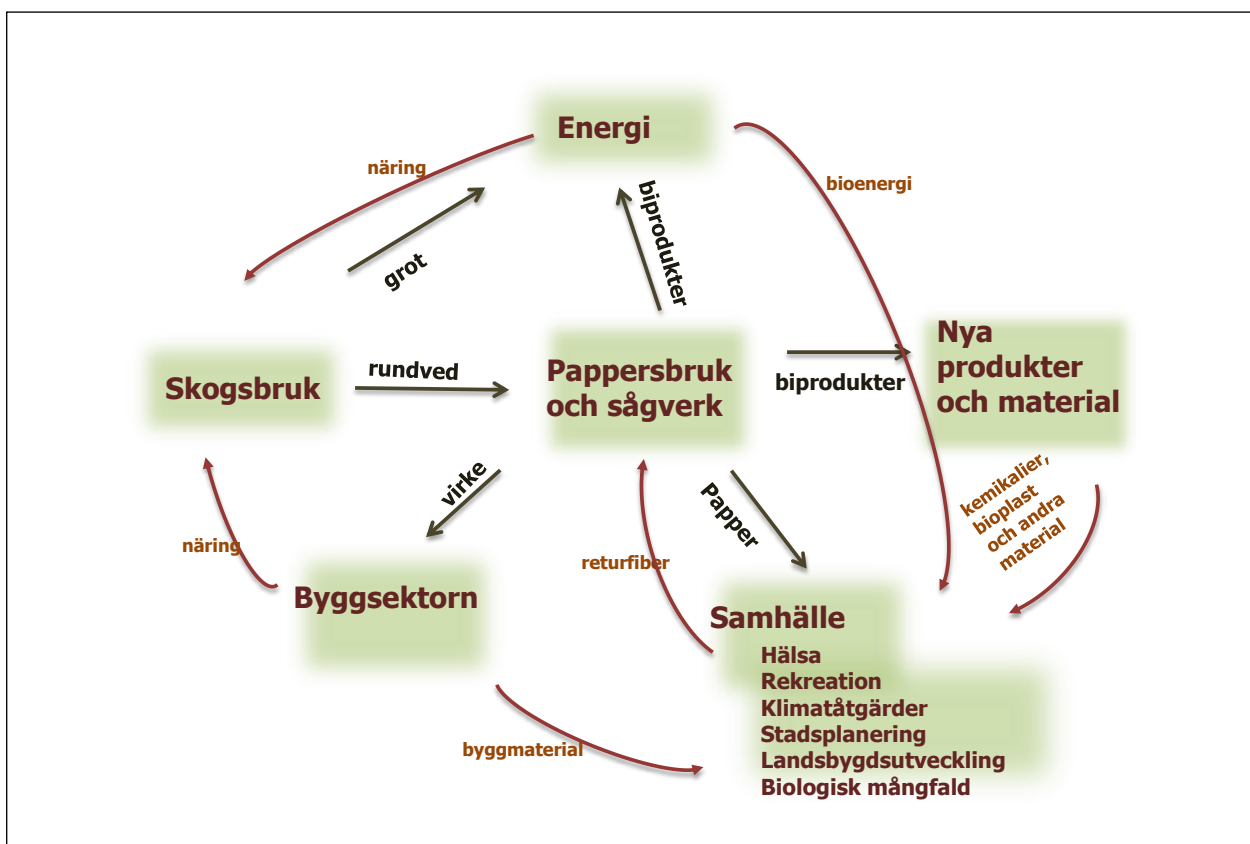
4. Användningen av skogen som råvara

4.1 Värdekedjan för skog

I arbetet med handlingsplanen för bioekonomin i Östergötland identifierades tre värdekedjor, som det bedömdes finnas goda förutsättningar för att vidareutveckla i vår region – de för skogen, jordbruket och organiskt avfall. Värdekedjorna beskriver hur råvaran kan vidareförädlas, restströmmar användas som nya råvaror och för att slutligen resultera i ett antal produkter och tjänster som möter behov hos samhälle, företag eller allmänhet. Idén är att en förflyttning i värdekedjan mot mer avancerad användning ger större ekonomiskt utbyte, vilket bäddar för en hållbar tillväxt. Samtidigt kan energieffektivisering och tillvaratagande av restströmmar bidra till ökat värdeskapande. En förenklad modell av värdekedjan för skog ser ut så här:

I arbetet med skogsnäingsstrategin har vi prövat att vända på värdekedjan. I stället för att utgå från råvaran har vi prövat att börja med hur skogen kan användas för att tillgodose olika behov som finns hos företag, privatpersoner eller samhälle. Värdekedjan är densamma, men fokus hamnar delvis på andra frågor med detta perspektiv. Längre fram kommer en genomgång av några viktiga användningsområden.

I Östergötland skapas störst värden i skogsnäringen, både historiskt och i nutid, av produktion och försäljning av papper, pappersmassa och sågverksprodukter samt genom byggande i trä. Detta kompletteras av att restströmmarna från produktionsprocesserna också är betydelsefulla som råvaror för exempelvis energi. Sen lång tid tillbaka har dessutom samarbeten byggts upp med viktiga stödfunktioner, t.ex. transportbolag och Norrköpings hamn.

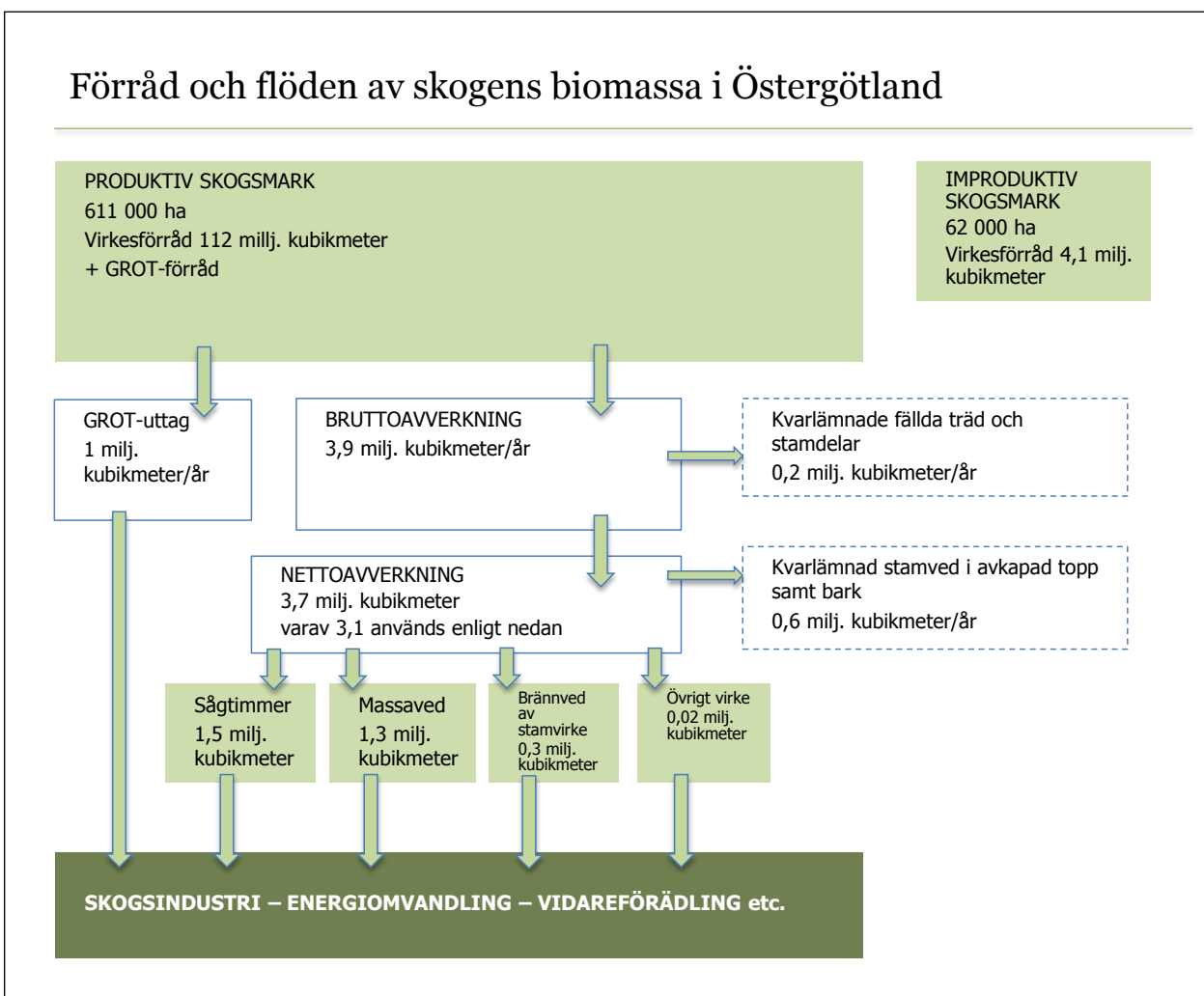

Figur 1. Förenklad figur som beskriver värdekedjan för skog.

4.2 Nuvarande uttag och användning

Den produktiva skogen i Östergötland växer alltså med ca 5 miljoner kubikmeter (stamvolym) per år, varav ca 4 avverkas årligen. Utöver den avverkade stamveden så görs det även ett uttag av GROT (grenar och toppar) om ca 1 miljon kubikmeter. Av den skog som avverkas i Östergötland finns det både ett utflöde och inflöde av skogsråvara över länsgränsen.

I figuren nedan synliggörs hur skogsråvaran fördelar sig till sågtimmer, massaved, brännved av stamvirke samt övrigt virke. Majoriteten av den avverkade skogsråvaran används som sågtimmer eller som massaved. Sågtimmer är det rundvirke som ger bäst betalt och utgörs i regel av grova stammar vilka transporteras till sågverk för vidareförädling till sågade trävaror. Massaved blir det rundvirke som transporteras till bruken för produktion av massa och som i sin tur vidareförädlas till pappers- och kartongprodukter. Stamvirke, som inte klarar kvalitetskraven, samt GROT blir råvara till energi. Den mindre andel som benämns som övrigt virke innefattar pålar, stolpar, faner, props, gruvtimmer samt virke för jordbruk.

Figur 2. Förråd och flöden av skogens biomassa i Östergötland. Källor: Institutionen för skoglig resurshållning vid SLU samt Skogsstyrelsen (se bilagd förteckning).

4.3 Aktörer i skogsnäringen

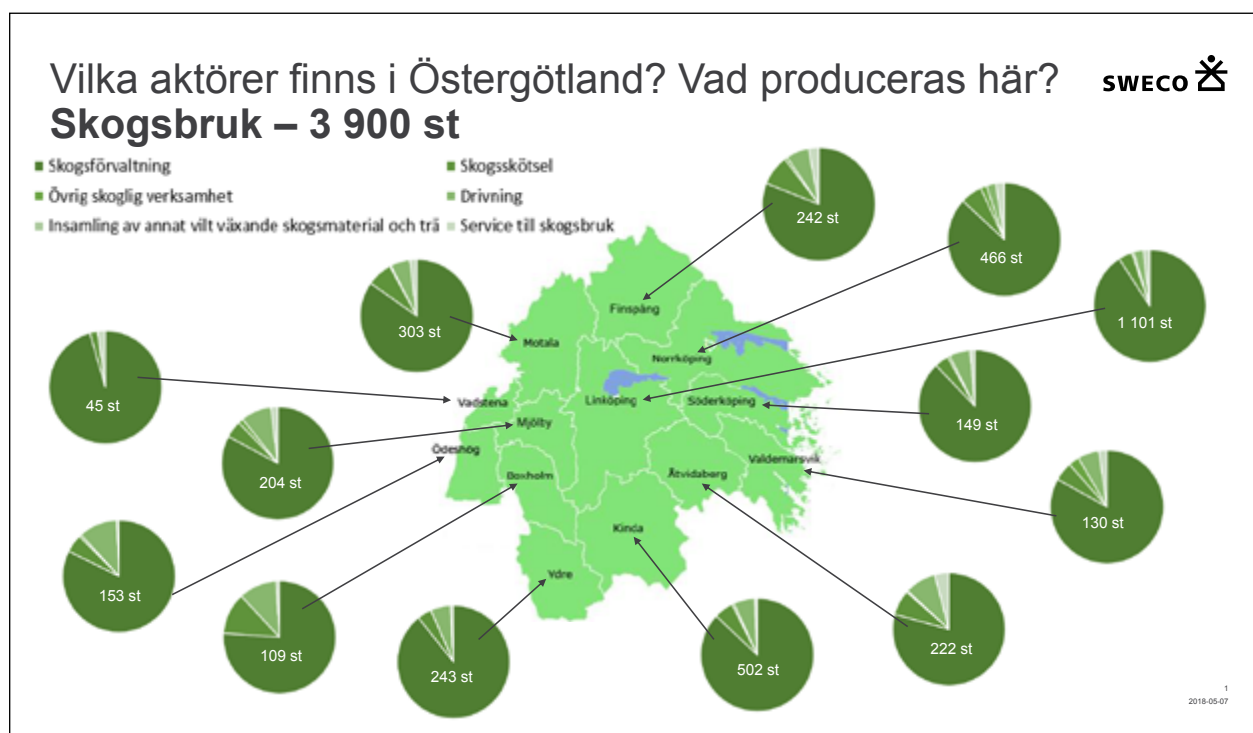
I alla delar av den skogsbaserade värdekedjan finns det i Östergötland ett stort antal aktörer. Dessutom finns flera typer av underleverantörer, nödvändiga för verksamheten men vanligtvis inte inkluderade i skogsnäringen. Det handlar om exempelvis transportörer, maskintillverkare, mekaniska verkstäder etc. Detta innebär att det ekonomiska värdet av skogsnäringen och dess roll i den regionala sysselsättningen är större än vad som generellt presenteras.

I avsaknaden av bättre alternativ definierar vi skogsnäringen tills vidare utifrån standarden för svensk näringsgrensindelning (SNI) och inkluderar aktörer som angivit att de bedriver sin huvudsakliga sysselsättning inom skogsbruk (SNI 02), tillverkning av trä och varor av trä, kork rotting och dylikt utom möbler (SNI 16) och pappers- och pappersvarutillverkning (SNI 17). Som för alla SNI-koder baseras det statistiska materialet på vad den enskilda aktören själv har angivit, vilket kan betyda att aktörer som är en del av den skogsbaserade värdekedjan, men har sin huvudsakliga sysselsättning inom en annan bransch, inte synliggörs.

2014 bidrog skogsnäringen i Östergötland med 4 450 miljoner kr till bruttoregionalprodukten (BRP), vilket motsvarar 2,8 procent av Östergötlands BRP att jämföra med 2,2 procent nationellt. Antalet sysselsatta i skogsnäringen var 4 400 personer, vilket motsvarar 2,2 procent av det totala antalet sysselsatta i Östergötland att jämföra med 2,2 procent nationellt. Norrköping är för övrigt den kommun i Sverige som har flest antal anställda i skogsnäringen.

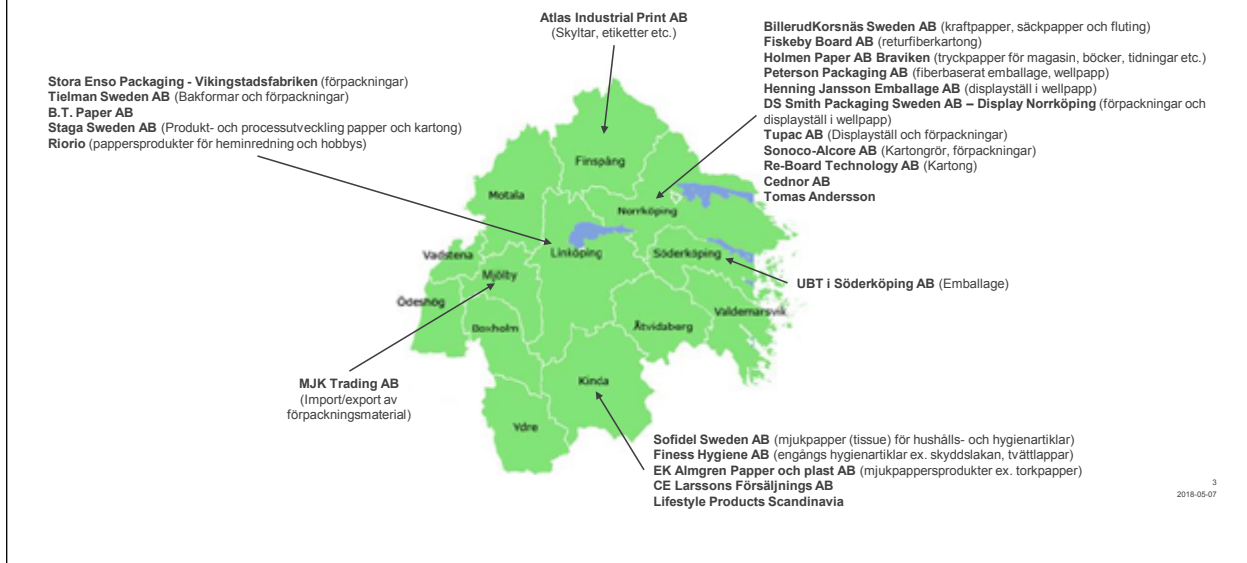
I Östergötland finns mer än 10 000 skogsägare och ca 6 500 skogsbruksenheter. Baserat på SNI-koderna finns det 3 900 aktörer, som bedriver sin huvudsakliga verksamhet inom skogsbruket. Dessa är fördelade över länets alla kommuner, domineras av skogsförvaltning men inkluderar även aktörer inom skogsskötsel, drivning, service till skogsbruk samt övrig skoglig verksamhet.

Majoriteten är små företag och mer än 90 procent enmansföretag. Den skogsråvara som förvaltas och tillgängliggörs inom skogsbruket kan sedan vidareförädlas till en bred palett av produkter. I Östergötland finns ca 200 företag, som i huvudsak arbetar med förädling av skogsråvara inom branscherna tillverkning av trä och varor av trä samt pappers- och pappersvarutillverkning.

Figur 3. Aktörer i Östergötland med huvudsaklig sysselsättning inom skogsbruk (SNI02). Utdrag ur PPT från referensgruppsmöte #4. Källa SCB:s företagsregister.

Vilka aktörer finns i Östergötland? Vad produceras här? Pappers- och pappersvarutillverkning – 25 st

Figur 4. Aktörer i Östergötland med huvudsaklig sysselsättning inom pappers- och pappersvarutillverkning (SNI17). Utdrag ur PPT från referensgruppsmöte #4. Källa: SCBs företagsregister

Pappers- och pappersvarutillverkning återfinns i sex av länets kommuner, främst i Norrköping, Kinda och Linköping. I Norrköping finns tre pappers- och massabruk: BillerudKorsnäs, Holmen Paper och Fiskeby Board samt flertalet företag med fokus på kartongprodukter och förpackningar. I Kinda finns ett fokus på hygienprodukter med produktion av mjukpappersprodukter vid Sofidel Sweden och EK Almgren Papper och plast AB samt produktion av engångshygieneartiklar vid Finess Hygiene AB. I Linköping finns en handfull företag, som producerar förpackningar och andra pappersprodukter, däribland Stora Enso Packaging.

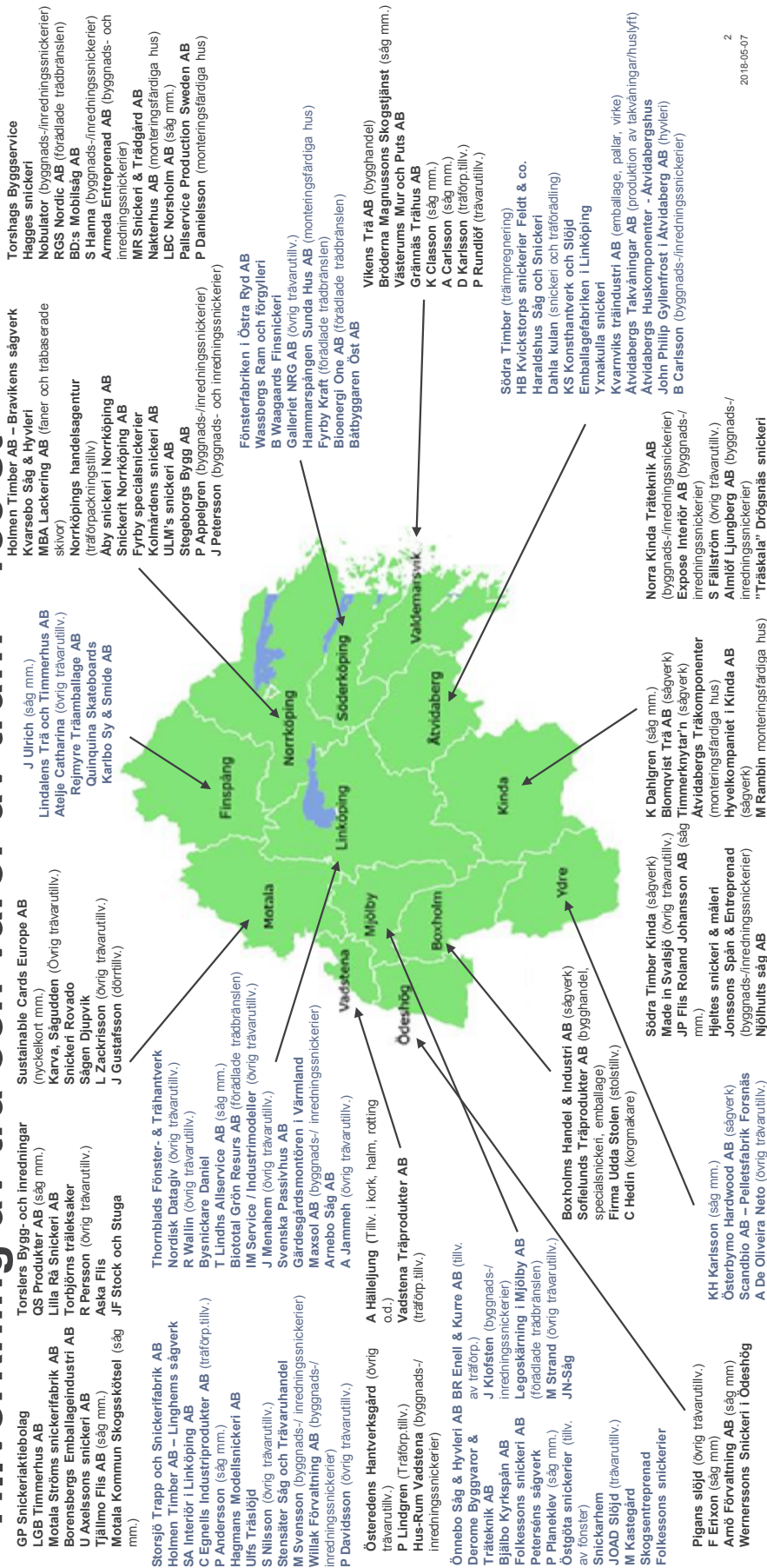
Fördelade över samtliga kommuner i länet finns företag, som bedriver tillverkning av trä och varor av trä. I detta inkluderas sågverk, snickerier, produktion av monteringsfärdiga hus, emballage, förädlade träbränslen etc. Två tredjedelar av företagen är enmansföretag. Flest anställda, ca 100, återfinns på Holmen Timber Braviken i Norrköping, där tillverkning sker av sågade trävaror av gran och furu. Sågverket utökar nu sin förädlingsverksamhet genom att under 2018 starta en impregneringsanläggning.

Fler branscher finns, som är en del av den skogsbaserade värdekedjan, men som inte är helt biobaserade. Hit kan exempelvis räknas byggande av hus, specialiserad byggnätverksamhet, tillverkning av möbler samt försörjning av el, gas, värme och kyla. Dessa är i nuläget inte kartlagda för Östergötland, men kan synliggöras i en fördjupande studie om så efterfrågas.

Inom ramen för arbetet med skogsnäringsstrategin har det inte funnits utrymme att göra någon heltäckande inventering av aktörer och verksamheter. Utöver de som redovisas ovan och in bilagorna, så finns det med stor säkerhet flera företag med verksamhet som bygger på användning av skogsråvara. Det går dock att konstatera att skogsnäringsstrategin är omfattande i Östergötland och att den har stor betydelse för sysselsättning, näringsutveckling och tillväxt.

Vilka aktörer finns i Östergötland? Vad produceras här? Tillverkning av trä... - 155 st

SWECO

Figur 5. Aktörer i Östergötland med huvudsaklig sysselsättning inom tillverkning av trä och varor av trä... (SNI16). Utdrag ur PPT från referensgruppsmöte #4.
Källa: SCBs företagsregister

4.4 Befintliga och nya användningsområden för skogsråvara

Skogsnäringen i Östergötland har stor kompetens och erfarenhet av att driva och utveckla produktionen av sågverksprodukter, pappersmassa och pappers- och kartongprodukter utifrån de förutsättningar som råder, också utan nya regionala strategier. Erfarenheten visar ändå att regional samverkan kan skapa fler och bättre möjligheter för utveckling.

Nedan lyfts några användningsområden för skogsråvara fram, där det finns utvecklingspotential. Listan kan göras längre och beskrivningarna av hur det går till när skogen används mycket mera detaljerade. Meningen är dock i första hand att visa att förutsättningarna att öka värdet av skogen i Östergötland är goda. Det vi behöver är aktörer som vill samverka och platser där det kan ske.

4.4.1 Flera ekosystemtjänster

Skogen är inte bara en förutsättning för hållbar grön tillväxt genom att ge råvara till skogsbaserade material, produkter och energi. Den utgör också grunden för en rad andra ekosystemtjänster. Där ingår också skogens betydelse i naturens kretslopp, skogens förmåga att reglera störningar beroende på väder eller föroreningar och skogens betydelse för rekreation, friluftsliv och naturturism, bland annat.

Skogsnäringen skapar arbeten på landsbygden och bidrar på det sättet till möjligheter att bo och arbeta även utanför de stora städerna i Östergötland. Något som det nationella landsbygdsprogrammet lyfter fram är att skogen är en viktig resurs för den cirkulära och biobaserade ekonomin. Arbetstillfällen skapas eftersom de Verksamheter, som det handlar om, ofta bedrivs småskaligt på landsbygden.

Skogen är en tillgång för rekreation och friluftsliv. Vandringsleden Östgötaleden är välkänd och välanvänd, och en för många enkel väg till naturupplevelser. I samverkan med Länsstyrelsen sker också andra satsningar för att öka tillgängligheten till skogen för rekreation, friluftsliv och även en resurs för undervisning på olika nivåer. Naturupplevelser, vandringsleder, friluftsliv och möjligheten att vistas i naturen är en viktig tillgång för turismen. Det gäller både marknadsföringen av Östergötland som resmål, inte minst i internationella sammanhang, och för ett flertal turismföretag, som erbjuder tjänster utifrån skogens förutsättningar.

Att vistas i skogen främjar hälsan. Inom forskningen samlas allt mer kunskap om naturens positiva effekter på vår hälsa, såväl fysiskt som psykiskt. Allt fler verksamheter använder denna kunskap, men fortfarande finns en stor potential för att använda naturen mer i hälsofrämjande syfte.

4.4.2 Papper, kartong och förpackningar

Det kommer förmodligen att produceras lika mycket papper som idag, men med andra, mera avancerade kvaliteter och för andra produkter och tjänster. Värdet av produktionen kan därmed öka väsentligt, inte minst genom en betydande export. En fortsatt växande efterfrågan på hållbara, funktionella och resurseffektiva förpackningar driver på utvecklingen.

I takt med att användningen av papper förändras måste också pappersindustrin förändras för att ha fortsatt avsättning för sin produktion. Från att papper till dagstidningar länge varit den stora bulkvaran för många pappersbruk är det nu andra papperskvaliteter som i ökad utsträckning efterfrågas. Magasin trycks på annan papperskvalitet än dagstidningar, papperskvaliteten i påsar och bärkassar är också särskilt utvecklad för detta, på förpackningar för livsmedel ställs återigen andra krav osv. Produktionsprocesserna på pappersbruket genomgår därför en förändring sedan en tid tillbaka, bland annat genom omställning och förnyelse av maskinpark, produktionsprocesser och försäljningsorganisation. Ledord för omställningen är hållbar produktion och energi- och resurseffektivt producerade produkter för ett hållbart samhälle.

Just när det gäller förpackningar sker det en snabb utveckling, bland annat av två skäl. Det ena är att e-handel och ändrade levnadsvanor gör att efterfrågan på förpackningar ökar dramatiskt. Det andra är att kraven på hållbarhet medför krav på annan kvalitet och funktion, när allt fler typer av varor ska transporteras, ibland över halva världen. Kraven kan handla om fuktresistens, spårbarhet och vikt. Ett område som befinner sig i snabb utveckling är tryckt elektronik. Här pågår såväl forskning som produktion av slutprodukter, som exempelvis smarta förpackningar, sensorer i byggmaterial, bildskärmar och tryckta solceller på papper. Kombinationen av ändrad efterfrågan och möjligheten till nya förpackningslösningar gör att detta kan komma att komplettera eller t.o.m. förändra användningen av papper.

4.4.3 Trä i byggnader och byggnation

Skogen kan användas till att öka andelen biobaserade material i byggnader både i nyproduktion och i renovering av befintliga fastigheter. Fördelarna är flera. Trämateriell i fastigheter binder kol lika länge som byggnaden står kvar och ersätter dessutom fossila material, vilket ger en dubbel effekt i minskning av koldioxid i atmosfären. Trä förbättrar livskvaliteten för dem som ska använda fastigheten genom att det skapar en bättre inomhusmiljö än plast, stål och betong. Ytterligare en fördel är att skogen finns i Östergötland och att mycket av skogsbruk och vidareförädling sker i Östergötland, vilket bidrar till att skapa arbetstillfällen och tillväxt i länet.

Pågående forskning och utveckling pekar på att det går att göra det ekonomiskt lönsamt att bygga med mer trä. Det kan ske genom effektivitets- och kvalitetsvinster i byggprocessen, i tillverkning av byggelement och i bygglogistiken. En snabb utveckling sker också, som resulterar i nya skogsbaserade material med goda egenskaper för ytkvalitet, brandsäkerhet och energiprestanda samt i mera funktionella och effektivt producerade byggkomponenter. Detta skapar redan nu stora exportvärden, vilket kan öka i framtiden eftersom den globala efterfrågan på hållbara boendelösningar genom befolkningsökning och urbanisering är mycket stor.

Utvecklingen går också i riktning mot större konstruktioner för flerbostadshus görs i trä. En fortsatt utveckling förutsätter en vidareutveckling av produktion och utformning av byggelement, vilket redan är en trend i branschen. Här är ett ökat samspel mellan byggare och materialproducenter en viktig framgångsfaktor.

År 2030 bör andelen av trä som byggmaterial för nybyggnation och renovering av fastigheter i Östergötland vara minst 50 procent.

Byggprocesserna kommer framåt att präglas av hållbarhet, med många smarta lösningar, när det gäller att bygga resurseffektivt, bland annat när det gäller återvinning, återbruk och andra hållbarhetsaspekter. I detta ingår som en självklarhet också en hållbar bygglogistik och goda arbetsförhållanden. Byggbolag, fastighetsägare och offentliga upphandlare kan genom att öka efterfrågan på träkomponenter till byggnation och renovering, bidra till att det blir fart på marknaden med pressade priser, ökat utbud och utveckling av nya lösningar för de framtida byggprocesserna. Här spelar Region Östergötland och andra offentliga organisationer en viktig roll genom möjligheten att styra genom offentlig upphandling.

4.4.4 Trä till möbler, snickerier och inredning

Byggvaruhandeln ökar sin omsättning, i takt med att trenden att göra-själv fortsätter. Här kommer det finnas möjligheter att vid sidan av det traditionella utbudet erbjuda produkter som ännu bättre motsvarar det som efterfrågas. Man kan jämföra med halvfabrikat inom livsmedelsbranschen.

Fram till år 2030 bör en ökad träanvändning kunna ersätta andra fossilbaserade material, inte minst genom att träet genom materialutveckling har getts nya kvaliteter i form av hårdhet, brandmotstånd och färgbeständighet. Dessutom kan träet, om forskningen fortsätter i samma takt som nu, kompletteras med elektroniska funktioner, som öppnar för fler och helt nya användningsområden. Detta måste dock kombineras med fortsatt kunskapsuppbyggnad om hur trä som material i vår vardag påverkar hälsa och välbefinnande. I den bästa av världar går det hand i hand med en ökad efterfrågan från företag, offentliga organisationer och privatpersoner, förutsatt förstås att produkterna är estetiskt tilltalande, prisvärda och funktionella.

Vid sidan av materialutveckling och produktanpassningar finns det behov av affärsutveckling och förbättrad marknadskommunikation, om efterfrågan ska öka. Offentliga organisationer kan genom upphandling bidra till att marknaden utvecklas, men för att lyfta måste andra företag och privatmarknaden vara med.

4.4.5 Bioenergi, nya material och produkter

I övergången till ett fossilfritt samhälle finns det stora behov att utveckla material och produkter, som kommer från förnybar råvara. Där är skogen en viktig resurs. Det pågår mycket forskning och utveckling, med en hel rad lyckade exempel på hur skogsråvara kan användas till material som ersätter plast, tyg, kemikalier, drivmedel, olika typer av kompositmaterial m.m. För många av exemplen är dock fortfarande produktionskostnaderna för höga för att de ska vara konkurrenskraftiga på marknaden, i alla fall med de förutsättningar som gäller idag. Fortsatt utveckling av produktionsprocesserna, bättre anpassning till efterfrågan och en större marknad kan tillsammans med politiska beslut om långsiktiga villkor råda bot på det. Här finns det goda möjligheter för aktörer i Östergötland att ta plats, när den gröna omställningen blir en självklar utgångspunkt för affärsutveckling. Den framväxande marknaden finns för övrigt inte bara i Östergötland, utan också i resten av världen.

Några exempel på utveckling, som redan påbörjats i Östergötland och som kan bilda grunden för en satsning i samarbete mellan forskning, offentlig verksamhet och företag är:

- Den tidigare nämnda satsningen på förpackningar, både genom en utveckling av papper som är lättare, starkare och resistent mot fukt och genom att smartare utformning kombinerat med tryckt elektronik kan bidra till smidigare logistik inom den växande hanteringen av förpackningar och paket.

- Papper som bärare av elektronik. Användningsområden ligger ofta i gränslandet mellan tryckta medier och olika former av e-medier, var för sig eller i kombination med varandra. Utvecklingen ligger nära exemplet med förpackningslösningar.
- Materialutveckling och produktutveckling för mer byggande i trä.
- Träbaserade kompositer. Här pågår forskning och produktutveckling kopplat till behov inom bland annat flyget och bilindustrin.
- Skogsbaserade material som ersätter plast.
- Hygien- och sjukvårdsprodukter är ytterligare ett område med goda möjligheter att hitta nya funktioner och användningsområden. Inte minst inom hälso- och sjukvården finns det behov av mer funktionella och biobaserade material. Dessutom kan fler funktioner byggas in i materialen med hjälp av elektronik och sensorer.
- Vidareutveckling av användningen av skogsråvara till bioenergi och biobränslen.

4.4.6 Bioraffinaderi för storskalig produktion

Restströmmar i produktionen används redan nu på ett effektivt sätt. Om skogsråvaran också ska användas för mera storskalig produktion av bioenergi och biobränslen krävs mycket större volymer samt en vidareutveckling av produktionsprocesserna.

Med pappersbruken i Östergötland som bas kan forskning och utveckling av nya material inom kemi och energi fortsätta, vilka kan ersätta dagens fossilbaserade material. En framtida möjlighet är att etablera ett bioraffinaderi, dit utvecklingen kan koncentreras. I förlängningen finns det, om utvecklingen går bra, troligen behov av ett större biokombinat för framställningen av biobaserade kemikalier, biobaserade material och biobränslen. Ett sådant kan i så fall byggas i anslutning till något av regionens befintliga massabruk.

5. Vägen framåt

Under det år som arbetet har pågått har ett stort kunskapsmaterial samlats. Flera externa rapporter har lyfts in som bakgrund till de diskussioner som förts och flera av presentationerna under workshopparna har bidragit med nytt originalmaterial. De viktigaste rapporterna och presentationerna finns samlade i en kunskapsbank, tillgänglig för den som vill ta del av dem.

De synpunkter som lämnats på förslaget till strategi för skogsnäringen visar att det finns ett stort engagemang för skogen i Östergötland och att många vill vara med och bidra till en hållbar utveckling. Synpunkterna visar också att frågorna om skogen är komplexa, och att det i ett nästa steg behöver göras en breddning för att fånga in aspekter på skogen som rör andra delar av värdekedjan än den som utgår från skogsnäringens perspektiv. Med den nu föreliggande strategin har en viktig pusselbit lagts, som kan vara ett stöd i dialog om frågor som rör skogens och skogsnäringens frågor de kommande åren.

Den nu föreliggande strategin har sitt största värde i att vara ett kunskapsunderlag kring skogsnäringens förutsättningar och utvecklingsmöjligheter samt ett riktmärke för de kommande årens satsningar. Det är värdefullt att ha en gemensam målbild, särskilt som det är många aktörer som i sina roller måste vara involverade i det fortsatta arbetet.

Region
Östergötland